ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՀԱՆՊԱՏՐԱՍՏԻՑ ԲԱՆԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՒՄ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԿԱՐԵՆ ՎԵԼՅԱՆ

Հիմնաբառեր՝ հնչերանգային ավարտվածություն, դադար, հանպատրաստից խոսք, նախադասությունների սահմանազատում, իմաստային կապ, համադասական շաղկապներ

Ինչպես հայտնի է, նախադասությունը՝ որպես լեզվի և հաղորդակցման միավոր սահմանելիս ավանդաբար նշում են ստորոգումը, հնչերանգային և իմաստային ավարտվածությունը, ինչպես նաև դադարը: “Եթե ստորոգումը հատկանիշը վերագրում է առարկային, ապա նախադասության հնչերանգը ձևավորում է մտքի ավարտվածությունը”- նշված է “Ժամանակակից հայոց լեզու” աշխատության մեջ (Աբրահամյան, Պառնասյան, Օհանյան, Բաղդիկյան, հատոր 3, 1976, էջ 125): Խոսքը այստեղ պատմողական նախադասության իջնող հնչերանգի մասին է: Պատմողական նախադասության բարձրացող հնչերանգի դեպքում, ինչպես նշում են նույն աշխատության հեղինակները, “նախադասությունն ավարտված չէ, այն մտքի ինքնուրույն միավոր չէ (նույն տեղում):

Ըստ Ս. Աբրահամյանի տված սահմանումի,”նախադասությունը ստորոգումով և հնչերանգային ավարտվածությամբ ձևավորված լեզվական հաղորդակցման հիմնական նվազագույն միավոր է” (Աղայան, 1976, էջ 420):

Նախադասության հնչերանգային ավարտվածությանը անդրադառնում է նաև Ս.Գյուլբուդաղյանը: Նշելով, որ յուրաքանչյուր նախադասություն ունի բովանդակային ավարտվածություն, Գյուլբուդաղյանը հավելում է, որ “…այդ ավարտվածությունն ու անկախությունը բանավոր խոսքում արտահայտվում են ավարտուն հնչերանգով, որին հաջորդում է դադարը, գրավոր խոսքում դա արտահայտվում է վերջակետով” (Գյուլբուդաղյան, 1988, էջ 61): “Եթե կապակցությունը չունի հնչերանգային ավարտվածություն, ուրեմն բովանդակությունը, հաղորդումն էլ թերի է, ավարտուն չէ, ուստի և նախադասություն չէ, թեկուզ և ունենա ենթակա ու ստորոգյալ”- շարունակում է Գյուլբուդաղյանը (Գյուլբուդաղյան 1988, էջ 62):

Վերը ասվածը վերաբերում է նաև բարդ նախադասություններ կազմող բաղադրիչ նախադասություններին, որոնք առանձին վերցրած չունեն հնչերանգային ավարտվածություն, “… ուստի և՝ մտքի ավարտվածություն, ամբողջականություն...” (նույն տեղում): Սակայն կցանկանայինք նշել, որ ասվածը վերաբերում է բարդ ստորադասական նախադասությանը, որտեղ, բնականաբար, բաղադրիչ նախադասությունները առանձին վերցրած թերի բովանդակություն են հաղորդում:

Ավարտուն նախադասությունների ձևավորման մեջ կարևոր դեր է կատարում նաև *դադարը*՝ հնչերանգի միավորը: Դադարների՝ որպես ավարտուն նախադասությունների հնչերանգի անբաժանելի հատկանիշներից մեկին, մանրամասնորեն անդրադառնում է Ռ. Թոխմախյանը իր “Հայերենի հնչաշղթան” աշխատության մեջ: Մասնավորապես, խոսելով դադարների տեսակների վերաբերյալ՝ *կարճ, միջին* և *երկար*, նա նշում է, որ երկար դադարները հանդիպում են “…ամբողջական ավարտուն նախադասությունների և ավելի հաճախ պարբերույթների սահմանային ընդգրկումներում”: Այնուհետև Ռ.Թոխմախյանը հավելում է, որ նման դասակարգումը “...առանձին դեպքերում կարող է ունենալ շեղումներ” (Թոխմախյան 2009, էջ 48): Մասնավորապես, տրոհված անդամների միջև սովորաբար կարճ դադարները կարող են “գերազանցել դադարների նյուն տեսակների միջին տևողության արժեքները” (նույն տեղում): Ավելին՝ «...իմաստային բեռնվածության հետևանքով դադարը ընդգծելու համար խոսքում հնչման ընդհատումները բավականին մեծ տատանումներ են տալիս» (նույն տեղում):

Դադարների տեսակների հարցին է անդրադառնում Է. Աղայանը իր «Գրաբարի քերականությունը» աշխատությունում: Նա առանձնացնում է դադարների չորս տեսակ. բառային դադար, նախադասության դադարները, բարդ նախադասության մեջ մտնող բաղադրիչ-նախադասությունների սահմանը ցույց տվող դադարը, համատեքստում ավարտված նախադասությունների միջև ընկած դադարը, որը նա անվանում է ավարտային դադար (Աղայան 1964, էջ 285-289):

Դադարների և դրանց հետ կապված նախադասությունների ավարտվածության և հետևաբար դրանց սահմանազատման առումով որոշակի կարևորություն ունի խոսքի տեմպը: Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ռ. Թոխմախյանը, «...դանդաղ խոսքում սրանց (շարույթների և նախադասությունների) սահմանաբաժանը

առավել հստակ է ու որոշակի, դադարները համեմատաբար մեծ տևողություն ունեն» (Թոխմախյան 2009, 49): Վերջին հանգամանքը կարևոր է հատկապես հանպատրաստից խոսքի համար, «երբ խոսքում դադարների բաշխումը հաճախ լինում է անսովոր» (նույն տեղում):

Այս և մի շարք այլ հանգամանքներ օբյեկտիվորեն խնդիրներ են առաջացնում հայերենի *հանպատրաստից* բանավոր խոսքում նախադասությունների սահմանազատման հարցում: Ինչպես գիտենք, հանպատրաստից բանավոր խոսքին հատուկ է անկայուն շարահյուսություն, բազմաթիվ և բազմապիսի շարահյուսական վթարներ, շարահյուսական հատույթներ, ինչպես նաև լեզվանցումներ, ինչի հետևանքով տեղի է ունենում նախադասության՝ որպես լեզվի միավորի և նախադասության՝ որպես բանավոր խոսքի միավորի հատկանիշների բախում: Բնականաբար հարց է առաջանում. ինչպե՞ս և ի՞նչ չափանիշներով են որոշվում հանպատրաստից բանավոր խոսքի նախադասությունների սահմանները: Չէ՞ որ բանավոր խոսքում, նույնիսկ վավերացված տեքստերի տեսքով, բացակայում են նախադասության ավարտը ցույց տվող տառագրական միավորները, ինչպիսիք են նախադասության առաջին բառի մեծատառը և վերջակետը: Խնդիրը առավել ևս բարդանում է այն հանգամանքում, երբ հանպատրաստից բանավոր խոսքը ոչ թե երկխոսություն է, որտեղ մի զրուցակցի նախադասության ավարտը որպես կանոն նախանշվում է մյուս զրուցակցի նախադասության սկզբով, այլ հիմնականում պատմողական բնույթի շարադրանք, որի դեպքում զրուցակցին տրված է հարց, որին նա պատասխանում է՝ մեկ լուրջ մտածելով, մեկ մտափոխվելով, ինչը, իր հերթին, ընդարձակում և այսպես ասած “ձգում” է պատասխան կազմող նախադասությունները: Այս դեպքում հաճախ օբյեկտիվորեն բարդություն է առաջանում նախադասությունների մեկը մյուսից սահմանազատման մեջ հետևյալ պատճառներով.

1. Ավարտուն՝ իջնող հնչերանգը հատուկ է գրավոր պատմողական նախադասություններին, սակայն *հանպատրաստից խոսքում* պատմողական նախադասությունները հաճախ ավարտվում են *բարձրացող հնչերանգով*: Ի դեպ, բարձրացող հնչերանգը, ըստ մեզ, կարելի համարել *անավարտ* միայն այն դեպքում, երբ պատմողական նախադասությունը պարունակում է “ենթակա + ստորոգյալ” ստորոգական միավոր, բայց միևնույն ժամանակ ավարտուն միտք, բովանդակային ավարտվածություն չի արտահայտում: Սակայն *ավարտուն* մտքի դեպքում, ինչը շատ հաճախ է հանդիպում առօրյա հայերենում, հատկապես իգական սեռի ներկայացուցիչների խոսքում, բարձրացող հնչերանգը թերևս չի կարելի համարել անավարտ:
2. Նախադասությանը սովորաբար հաջորդում է դադար, բայց հանպատրաստից խոսքում հաճախ ոչ մի տեսակի դադար՝ կարճ, միջին, երկար, *չի հաջորդում*:
3. Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ռ. Թոխմախյանը, “դադարները ավելի հեշտ է առանձնացնել դանդաղ տեմպի խոսքում”, սակայն հանպատրաստից խոսքում դադարների բաշխումը լինում է *անսովոր*: Մասնավորապես՝
   ա. հաճախ միևնույն նախադասության անդամների միջև դադարը *ավելի տևողական է*, քան թե առանձին պարզ նախադասությունների,
   բ. հաճախ բոլոր տեսակի բարդ նախադասություններ կազմող բաղադրիչ նախադասությունների միջև դադարները կարող են լինել ավելի *տևողական*, քան թե առանձին պարզ նախադասությունների: (Այս առումով նշենք, որ նախադասությունների սահմանազատումը բարդանում է հատկապես այն դեպքում, երբ հաջորդիվ նախադասությունը սկսվում է *համադասական* շաղկապով):
4. Հանպատրաստից խոսքում նախադասությունը կարող է ունենալ նախադասությանը հատուկ կառուցվածք, այն է՝ պարունակել ստորոգմանը անհրաժեշտ տարրեր, առնվազն ենթակայի և ստորոգյալի մակարդակով, սակայն միևնույն ժամանակ լինել անավարտ *մտքի, բովանդակության* տեսակետից:
5. Հաճախ բառերի շարանն ունի նախադասությանը հատուկ կառուցվածք, սակայն դրան հաջորդում է դադար, որովհետև հաղորդակցվողը չի ավարտում միտքը, քանի որ այդ պահին մեկ այլ միտք է առաջանում և նախադասության մակերեսային մակարդակում տեղի է ունենում *շարահյուսական վթար*. խոսողը մտովի տարվում է այդ նոր մտքով և նախորդող միտքը մնում է անավարտ:

Նշենք, որ հանպատրաստից խոսքում նախադասությունների սահմանազատման հարցը արծարծվել է նաև արևմտյան լեզվաբանական գրականությունում, քանզի նախադասությունների սահմանազատման բարդությունը առկա է նաև այլ լեզուների հանպատրաստից բանավոր խոսքում: Հիմնական հարցերից մեկը եղել է այն, թե արդյոք հանպատրաստից բանավոր խոսքի շարահյուսության վերլուծության միավորը պետք է հանդիսանա նախադասությունը և մասնավորապես *բարդ նախադասությունը*: Բանն այն է, որ հաճախ բանավոր խոսքի *ասույթները* զուրկ են *նախադասությանը*՝ որպես *լեզվի* միավորին հատուկ կառուցվածքից և ոչ այլ ինչ են, քան շարահյուսական առանձին հատվածներ, որոնք միմյանց հետ կապված չեն շարակարգային որևէ տիպի կապով, և ասույթների իմաստը հաճախ բնորոշվում է զուտ համատեքստային կամ արտալեզվական գործոններով: Մյուս կողմից, հաճախ ընդարձակ, երբեմն մի ամբողջ պարբերությանը հասնող խոսքաշար կարելի է դիտարկել որպես մեկ նախադասություն՝ միաձուլված մի քանի պարզ նախադասություններով տարբեր տեսակի կապերով: Թերևս սա է պատճառը, որ արևմտյան լեզվաբաններից շատերը (Միլեր, Ուայներթ, Քրիսթել, Հելիդեյ, Հելֆորդ և ուրիշներ) հրաժարվում են հանպատրաստից խոսքում որպես վերլուծության միավոր դիտարկել բարդ նախադասությունը, պատճառաբանելով նրանով, որ նախադասությունները և, մասնավորապես բարդ նախադասությունները հեշտ է առանձնացնել միայն գրավոր լեզվում և որ բանավոր խոսքի նախադասությունները անկայուն են իրենց կառուցվածքով (տես Miller, Weinert, 2009, 31): Բարդ նախադասության որպես վերլուծության միավոր հրաժարվելու գաղափարներից մեկը այն է, որ, ինչպես նշում է Դ.Քրիսթելը, “հեշտ չէ որոշել, արդյոք դադարները նախանշում են սահմաններ առանձին նախադասությունների միջև, թե այդ դադարները մեկ նախադասության շրջանակներում են, կամ նույնիսկ ամբողջ տեքստը որոշակի ընդարձակությամբ իրենից ներկայացնում է դադարներով և շարահյուսական վթարումներով մեկ նախադասություն” (տես Crystal 1987, 84):

Ինչպես արդեն նշել ենք, նախադասությունների սահմանազատման բարդությունը առկա է նաև հայերենի հանպատրաստից խոսքում (ի դեպ, հայերենում ավելի բարդ է, քան թե այլ հնդեվրոպակայն լեզուներում, օրինակ անգլերենում): Երևույթը ապացուցելու համար կբերենք մի քանի օրինակներ մեր վերլուծության նյութերից: Նշենք, որ վերլուծության նյութերը՝ հարցազրույցների հանպատրաստից բանավոր պատասխանները, հիմնականում պատմողական բնույթի խոսքաշարեր են, որտեղ նախադասությունների սահմանները որոշելու հնարավորությունները իրոք սահմանափակ են: Նշենք նաև, որ հաղորդակցական հավասարությունը ապահովելու նպատակով հարցազրույցների ընթացքում բոլոր լեզվակիրներին տրվել են միևնույն հարցեր, որոնք բացարձակապես չեն առնչվում լեզվաբանական խնդիրներին, մասնավորապես. «Ինչպե՞ս եք տեսնում կամ արդյո՞ք տեսնում եք ձեր քաղաքում գենդերային ֆունկցիաների, դերերի փոխակերպումը կամ փոփոխությունը վերջին 15-20 տարիների ընթացքում և ինչպես է այն դրսևորվում» և «Ինչպե՞ս եք գտնում հասարակական կյանքը Երևանում, հասարակական՝ տարբեր իմաստներով՝ մշակութային, զվարճանքի, շփման»: Նշենք, որ հարցազրույցների պատասխանները թողել ենք անփոփոխ:

Այժմ ներկայացնենք հայերենի հանպատրաստից բանավոր խոսքում նախադասությունների սահմանազատման մեր մոտեցումները և սկզբունքները: Հանպատրաստից խոսքում նախադասությունների սահմանները որոշելիս՝ մենք առաջնորդվում ենք նախադասության բովանդակային, մտքի ավարտունությամբ և հատկապես հնչերանգային ավարտունությամբ: Նախադասությունների սահմանազատման բարդությունը մեծ է հատկապես *բարձրացող հնչերանգով* պատմողական նախադասություններում: Դրանով հանդերձ՝ նախադասությունների սահմանազատման նպատակով մենք հաշվի ենք առնում հետևյալը, ինչը կետերով կներկայացնենք.

1. Եթե կապակցությունը կառուցվածքով ավարտուն է, այսինքն՝ ունի “ենթակա+ստորոգյալ” կառուցվածք, թեպետ բովանդակությամբ անավարտ և, հետևաբար, թերի, հնչերանգն էլ բարձրանում է և հաջորդում է այլ ավարտուն միտք առանց շաղկապի, ապա դրանք համարում ենք երկու պարզ նախադասություններ՝ մեկ ասույթի սահմաններում: Օրինակ՝

   Հիմնականում դրական փոփոխություն է..: Կոնկրետ Գավառ քաղաքում, ես մյուսների մասին չեմ կարող ասել,կոնկրետ Գավառ քաղաքում դրական փոփոխություն է:

Պարզ նախադասությունները անշաղկապ և շաղկապավոր բարդ համադասական նախադասություններից տարբերակելու համար մենք հիմնական ցուցիչներ ենք համարում *հնչերանգային տարբերակը* և *դադարը*, ինչպես նաև *իմաստային կապի սերտությունը* և վերջապես *համադասական շաղկապի* առկայությունը կամ բացակայությունը: Հետևյալ դրույթների հիմքում հնչերանգային հարացույցն է. *բարձրացող, հավասար, իջնող:*

2. Եթե միտքը ավարտուն է, բայց հնչերանգը բարձրանում է և հաջորդում է այլ ավարտուն միտք *առանց շաղկապի*, ապա դա անշաղկապ բարդ համադասական նախադասություն է**:** Օրինակ՝
   1. Բայց ընդհանուր առմամբ ինքը իրեն չի ուզում նսեմացնել, նսեմացած չի համարում կինը այժմ Գավառ քաղաքում:
   2. Հասարակական կյանքը բավականին փոխվել է, ը.. մեծ աշխուժություն կա ը.. հասարակության մեջ .. կյանքի տարբեր ոլորտներում:
3. Եթե միտքը ավարտուն է, բայց հնչերանգը բարձրանում է և հաջորդում է որոշակի դադար, այնուհետև՝ ավարտուն միտք առանց շաղկապի, ապա դրանք առանձին պարզ նախադասություններ են: Օրինակ՝

   Կարծում եմ, վերջին տարիների ընտանիքում ավելի է բարձրացել կնոջ դերը թե՝ ընտանիքում, թե՝ հասարակության մեջ…: Դա,չգիտեմ, կենցաղից էր .. կապված կենցաղի հետ,թե ընտանիքի պայմաններից:

4. 1. Համադասական շաղկապներով սկսվող պարզ նախադասությունները շաղկապավոր բարդ համադասական նախադասություններից տարբերակելու հիմնական միջոցը ընդունում ենք նախորդող նախադասության հնչերանգային *ավարտությունը* և *դադարը*: Եթե միտքը ավարտուն է, բայց հնչերանգը բարձրանում է, իսկ հաջորդող միտքը ավարտուն միտք է, որը սկսվում է համադասական շաղկապով, ապա նախադասությունները կազմում են բարդ համադասական շաղկապավոր նախադասություն: Օրինակ՝
   1. Քաղաքում տեսքը փոխվելա.., բայց ինչպես ուրիշ քաղաքների համեմատ մեր քաղաքում այդ աշխուժությունը չի նկատվում:
   2. Էլի այն ժամանակ աշխատում էին բոլոր գործարանները, հասարակական կյանքը եռուն էր, իսկ հիմա շատ քիչ տեղերում են աշխատում, շատ քիչ գործարաններ և չկան գործարաններ .. Գավառ քաղաքում:

   2. Եթե միտքը ավարտուն է, բայց հնչերանգը բարձրանում է և հաջորդում է որոշակի դադար, իսկ հաջորդող միտքը ինքնուրույն միտք է և սկսվում է համադասական շաղկապով, ապա դրանք առանձին պարզ նախադասություններ են: Օրինակ՝

   Դա,չգիտեմ, կենցաղից էր .. կապված կենցաղի հետ,թե ընտանիքի պայմաններից...: Եվ վերջին տարիներում կանայք ավելի շատ են ընտանիքում դեր խաղում, ընտանիքի:

Հետևյալ մոտեցումների հիմքում ընկած է երկու հարակից ստորոգական միավորների միջև *հավասար հնչերանգը*:

5.1. Եթե միտքը ավարտուն է, և հնչերանգը հավասար է, իսկ հաջորդող *միտքը* սկսվում է առանց դադարի և առանց շաղկապի, ապա դա մեկ անշաղկապ բարդ նախադասություն է:

2. Եթե միտքը ավարտուն է, և հնչերանգը հավասար է, իսկ հաջորդող միտքը սկսվում է առանց դադարի և առանց շաղկապի, սակայն իմաստային կապով թույլ է նախորդ մտքի հետ, ապա դրանք առանձին պարզ նախադասություններ են: Օրինակ՝

   Էն հասարակությունում, երբ կինը ակտիվ էր, էլի իրենց ակտիվացնում էին որոշ կուսակցությունները, կազմակերպությունները: Կարծես, իր միջից չեր:

3. Եթե միտքը ավարտուն էև հնչերանգը հավասար է, իսկ հաջորդող միտքը սկսվում է առանց դադարի և շաղկապով, ապա դա մեկ բարդ շաղկապավոր

նախադասություն է**:** Օրինակ՝

1. Այն ժամանակ աշխատում էին բոլոր գործարանները, հասարակական կյանքը եռուն էր, իսկ հիմա շատ քիչ տեղերում են աշխատում:

2. Այն հասարակարգը՝ հավասարության նշան դնելով կնոջ և տղամարդու սոցիալական դերի մասին, ուղղակի նրանց ապահովում էր աշխատանքով, և էդ ժամանակ կարծես այդ տեսանկյունից տղամարդկանց և կանանց միջև այդպիսի խիստ .. ուրեմն բևեռացում, մեկ տարբերակում չէր լինում:

Հետևյալ դրույթների հիմքում ընկած է երկու հարակից ստորոգական միավորների միջև *իջնող հնչերանգը*:

6. Եթե միտքը ավարտուն է բովանդակությամբ, և հնչերանգը իջնում է, ապա խոսքաշարի տվյալ հատվածը առանձին պարզ հաստատական նախադասություն է: Օրինակ՝

Իմ կարծիքով, դա չի խարխլում այդ հիմքերը: Այդ հիմքերը շատ լավն են:

7. Եթե միտքը ավարտուն է և հնչերանգը իջնում է, սակայն մյուս ավարտուն միտքը առանց դադարի անմիջապես սկսվում է համադասական շաղկապով , ապա դրանք առանձին պարզ նախադասություններ են: Օրինակ՝
   1. Ընդհանուր առմամբ, եթե վերջին տարիների ընթացքում մտածենք, այդ ընտանիքներում կյանքը փոխվել է: Բայց որ ֆինանսական պայմանները քանի գնում վատանում ա, էդ իմաստով, կարելի է ասել, գնում ենք հետ, ոչ թե առաջ:
   2. Էս տրտնջոցը պարզապես սովորական մարդուն բնորոշ տրտնջոց է, որովհետև էդ տրտնջոցը գալիս է հոգսից, ցավից, լարվածությունից: Իսկ եթե իսկապես վերջին հաշվով ասես՝ վերջին հաշվով դու ինչպիսին ես՝ գոհ ես թե գոհ չես, իրենք գոհ են:

Նշենք, որ վերջին դեպքում երկու գործոնների պարագայում՝ *իջնող հնչերանգի առկայության* և միևնույն ժամանակ որևէ *դադարի բացակայության* պարագայում, գերակշռող հատկանիշը, ըստ մեզ, *իջնող հնչերանգն է*:

Ստորադասական կապի պարագայում նախադասությունների սահմանազատումը հեշտանում է, քանզի շարահյուսական կապը վերջիններիս դեպքում ավելի սերտ է, քան բարդ համադասական նախադասությունների դեպքում, հատկապես երբ ստորադաս նախադասությունը որոշիչ երկրորդական նախադասություն է: Պետք է, այնուամենայնիվ, նշել, որ բացառված չեն դեպքեր, երբ ստորադասական շաղկապով սկսվող նախադասությունը հանդես է գալիս ինքնուրույն: Այս դեպքում ետադաս երկրորդական նախադասության ինքնուրույն գործածումը որոշվում է նախորդող՝ գլխավոր, նախադասության *հնչերանգային ավարտվածությամբ՝ իջնող հնչերանգով* և *համեմատաբար երկար դադարով*: Ուստի.

8.Եթե միտքը ավարտուն է, և հնչերանգը իջնում է, սակայն հաջորդում է նոր ավարտուն միտք՝ ներմուծված ստորադասական շաղկապով, ապա այդ նոր միտքը հանդես է գալիս որպես առանձին շարահյուսական միավոր՝ տարանջատված (մանրաբաժանված) կառույց: Օրինակ՝

1. ... նա ձգտում է, որ ինչ որ չափով աշխատանք ճարի նաև.. ընտանիքի սոցիալական վիճակը . ավելի բարելավելու համար: Քանի որ կարող է ամուսինը . չունի որևէ աշխատանք, բայց կինը ավելի . գիտակ է, ավելի, էյսպես ասեմ, ճարպիկ է կամ հասու է և նա ունի այդ ունակությունները և ձգտում է գումար աշխատել ընտանիքը պահելու և խնամելու համար:

2.Կնոջ տեսակ, որը հարմարվեց այս հասարակությանը և նույնիսկ իրենք այս հասարակության ազատությունը .. գնահատեցին: Որովհետև նրանք էն հասարակությունում էլ նրանց աշխատանքը ունեին, բայց իրենք սիրեցին նախաձեռնել, չարչարվել, ստեղծել, նույնիսկ ֆիրմաներ, փոքր բիզնես և այլ ընտրեցին..:

Իրավիճակը կարծես թե էլ ավելի է բարդանում, երբ առնչվում ենք բարդ համադասական և ստորադասական այնպիսի նախադասությունների հետ, որոնք պարունակում են մեկից ավելի բաղադրիչ նախադասություններ, երբ նույնիսկ հնչերանգային ավարտի դերը նվազում է: Այս դեպքում թերևս միակ որոշիչ գործոնը *դադարն է*,

որի բացակայության դեպքում միայն իրար հաջորդող նախադասությունները հանդես են գալիս որպես մեկ բարդ նախադասություն կազմող բաղադրիչ նախադասություններ: Օրինակ՝

Դա, ինձ թվում է, հիմնական պատճառը այն է, որ վերջին այս տարիների ընթացքում, կարծես թե, սահմանները բացվեցին և շփումը արտաքին աշխարհի հետ՝ եվրոպական և տարբեր այլ երկրների հետ, ավելի մեծացավ, մարդիկ ավելի,էսպես, գրագետ դարձան՝ իմանալով ուրիշ երկրների ապրելակերպը, կյանքը, տրադիցիաները, սովորույթները և այլն, և իրենք էլ փորձեցինմտնել այդ ոլորտ, որը մինչև այդ իրենք, կարծես թե, ելնելով հայկական տրադիցիոն սովորույթներից, կարծես թե, ամաչում էին, քաշվում էին կամ ընտանիքի ը տղամարդը թույլ չէր տալիս , որ ինքը այդպիսի աշխատանք կատարեր այդ ժամանակ:

Այսպիսով, հայերենի հանպատրաստից բանավոր խոսքում նախադասությունների սահմանազատումը տարբերվում է վավերացված տեքստերում նախադասությունների սահմանազատումից: Մեր փաստական նյութը մեզ թույլ է տալիս եզրակացնել, որ հանպատրաստից բանավոր խոսքաշարում նախադասությունները սահմանազատելիս ավանդական սկզբունքները և մոտեցումները որոշ դեպքերում կիրառելի չեն, ուստի և հարկ է հաշվի առնել մի շարք լեզվական միջոցներ՝ հնչերանգի և դադարների տարբերակայնությունը, շաղկապների առկայությունը, ինչպես նաև նախադասությունների միջև իմաստային կապի սերտությունը մի ամբողջության մեջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբրահամյան Ս., Պառնասյան Ն., Օհանյան Հ., Բադիկյան Խ., (1976) *Ժամանակակից Հայոց Լեզու, հատոր 3. Շարահյուսություն*, Երեվան.
2. Աղայան Է., Գրաբարի քերականություն, հ.1 ա, 1964
3. Ս.Վ.Գյուլբուդաղյան, *Ժամանակակից Հայերենի Շարահյուսություն*, Երևան, Երևանի համալսարան, 1988.
4. Ռ. Մ. Թոխմախյան, Հայերենի Հնչաշղթան, Երեվան, ՀՀ ԳԱԱ "Գիտություն" հրատրակչություն,2009.
5. Crystal, D. (1987), *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
6. Miller, J., Weinert, R., (2009), *Spontaneous Spoken Language. Syntax and Discourse*, Oxford University Press.

KAREN VELYAN – THE PROBLEM OF THE DEMARCATION OF SENTENCE BOUNDARIES IN SPONTANEOUS SPOKEN ARMENIAN

The article discusses the problem of boundary lines between sentences in spontaneous spoken Armenian. Based on the real data – multiple interviews with native speakers of Armenian, the author of the article argues that sentences in spontaneous speech cannot be singled out in accord to the principles valid for written language and widely adopted in Armenian linguistics. The author puts forward a number of principles that would work for the delimination of sentences in spontaneous Armenian. Those principles take into account a wide range of suprasegmental, syntactic, and pragmatic factors that should be considered in one unity.

КАРЕН ВЕЛЯН – ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАНИЦ МЕЖДУ ПРЕДЛОЖЕНИЯМИ В СПОНТАННОЙ АРМЯНСКОЙ РЕЧИ

В настоящей статье обсуждается проблема определения границ между предложениями в спонтанной армянской речи. Принимая за основу данные своих полевых работ, а именно, многочисленные интервью с носителями армянского языка, автор статьи выдвигает положение, что границы предложений (высказываний) в спонтанной речи не могут определяться теми общеизвестными принципами, которые валидны для предложений в письменной речи. В статье предлагается ряд

принципов, которыми можно руководствоваться при определении границ между предложениями в устной спонтанной речи. Данные принципы предусматривают целый комплекс супрасегментных, синтаксических, а также прагматических факторов, которые следует учитывать в одном единстве.